

Aleksandra Saratowicz, Alina Rejman-Burzyńska, Jacek Boba

WDRAŻANIE REGIONALNEGO SYSTEMU ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKOWEGO W POWIECIE TARNOGÓRSKIM

Streszczenie

Zasada zrównoważonego rozwoju jest jedną z podstawowych zasad zapisanych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Przez zrównoważony rozwój rozumie się kompleksowe działania powodujące wzrost gospodarczy, przy jednoczesnym uwzględnieniu wymagań z zakresu ochrony środowiska. Istnieje wiele niesformalizowanych (np. Czystsza Produkcja), jak i sformalizowanych (ISO 14001, EMAS) systemów zarządzania środowiskowego, które służą do realizacji zasady zrównoważonego rozwoju. Wdrażanie systemów zarządzania środowiskowego w pojedynczych organizacjach stanowi bardzo ważny krok na drodze do zachowania lub poprawy stanu środowiska. Jednak dopiero wdrożenie zarządzania środowiskowego w skali regionalnej pozwala na pełne wykorzystanie atutów systemowego podejścia do zagadnień ochrony środowiska.

W artykule przedstawiono, opracowany w Krajowym Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji GIG, model regionalnego systemu zarządzania środowiskowego. Podstawę modelu systemu stanowią dwie sprzężone ze sobą procedury operacyjne. Procedury opracowano wykorzystując podstawowe zasady Czystszej Produkcji oraz wymagania i zalecenia wybranych norm ISO, dotyczących zarządzania środowiskowego (ISO 14001, ISO 14031).

Na podstawie opracowanego modelu, w ramach działalności statutowej GIG, wdrożono regionalny system zarządzania środowiskowego w powiecie oraz miastach i gminach powiatu tarnogórskiego w województwie śląskim. Proces wdrażania systemu obejmował serię interaktywnych modułów szkoleniowych, w których brali udział przedstawiciele powiatu oraz miast i gmin wchodzących w skład powiatu tarnogórskiego. Pomiędzy kolejnymi modułami szkoleniowymi, przedstawiciele powiatu oraz miast i gmin opracowywali sukcesywnie dokumenty systemu zarządzania środowiskowego. Opracowano, między innymi, takie elementy systemu, jak: wstępny przegląd środowiskowy, rejestr aspektów środowiskowych, polityka środowiskowa, zestawienie wskaźników środowiskowych, rejestr celów i zadań środowiskowych oraz program zarządzania środowiskowego. Funkcjonowanie regionalnego systemu zarządzania środowiskowego, zainicjowanego w powiecie tarnogórskim wiąże się z realizacją konkretnych zadań, ujętych w programie zarządzania środowiskowego. Efekty działalności środowiskowej w powiecie oraz miastach i gminach powiatu tarnogórskiego będą monitorowane przez Krajowe Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji GIG po roku, od chwili wdrożenia regionalnego systemu zarządzania środowiskowego.

Implementation of the Regional Environmental Management System in the Tarnowskie Góry Region

Summary

The principle of sustainable development is one of the basic notions mentioned in the Polish Constitution. The sustainable development stands for implementation of complex of procedures stimulating economic growth without compromising environmental safety requirements. There are formalized environmental management systems (ISO 14001, EMAS) as well as many not that formalized such as Cleaner Production.

Implementation of environmental management systems in separate organizations constitutes an important step towards improvement of environmental safety. However, the benefits of the system approach to environmental issues can be achieved in full only when an environmental management system is applied in a regional scale.

In this paper the regional model of environmental management system is presented, elaborated in the National Center for Implementation of Cleaner Production. The basis of the system is formed by two coupled operational procedures. These procedures were elaborated basing on key rules of Cleaner Production as well as on requirements and recommendations of some chosen ISO standards concerning environmental management (ISO 1401, 1431).

On the basis of that model an environmental management system was implemented in cities and communes of the Tarnowskie Góry region in the Silesia voivodeship. The implementation process involved a series of interactive training modules carried out for the representatives of the region, its cities and communes. The documents of the regional system were prepared by the participants after each training module. Among others the following elements of the system were elaborated: initial environmental survey, environmental aspects register, environmental policy, set of environmental indications, roster of environmental aims and tasks and environmental management program.

The regional environmental management system initiated in the Tarnowskie Góry region is being realized as a series of concrete tasks set out in the environmental management program. Twelve months after the full implementation of the system the results of environmental activity in the region and its communes will be checked by the National Center for Implementation of Cleaner Production.

1. WPROWADZENIE

W Polsce, od wielu lat, zagadnienia dotyczące ochrony środowiska na szczeblu państwowym i regionalnym są regulowane przez odpowiednie dokumenty. Już w obowiązującej od 1997 roku Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej istnieją zapisy dotyczące ochrony środowiska. Zgodnie z nimi Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Ponadto, zostało ustalone, że ochrona środowiska jest obowiązkiem między innymi władz publicznych, które przez swą politykę powinny zapewnić bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom. Zapisy konstytucyjne stały się podstawą przygotowania nowej Polityki ekologicznej państwa. Jej celem jest stworzenie podstaw do opracowania i realizacji strategii zrównoważonego rozwoju kraju. W ramach działań związanych z szeroko pojętą ochroną środowiska powstają, dostosowane do tej Polityki, strategie i plany działania na wszystkich szczeblach administracji państwowej i terytorialnej. Jednym z ważnych zagadnień Polityki ekologicznej jest między innymi zalecenie doskonalenia struktur zarządzania środowiskowego na wszystkich szczeblach, administracji państwowej i samorządowej oraz promowanie zasad i systemów zarządzania środowiskowego [6].

Wdrażanie zasad zrównoważonego rozwoju powinno wiązać się z działaniami nie tylko na szczeblu państwowym, ale przede wszystkim wojewódzkim i samorządowym. Dzięki odpowiednim przepisom prawnym powstają warunki do rozwoju prośrodowiskowych systemów zarządzania, ukierunkowanych na systematyczne eliminowanie, a jeżeli nie jest to możliwe, na minimalizowanie niekorzystnych oddziaływań na środowisko i jego zasoby naturalne. Zalecane, a nawet nakazane, są działania zgodne z zasadami Czystszej Produkcji, która może być traktowana jako skuteczny, pod względem ekologicznym i ekonomicznym, niesformalizowany system zarządzania środowiskowego. Jej rozwinięciem jest system zarządzania środowiskowego zgodny z wymaganiami międzynarodowej normy ISO 14001. Działania zmierzające do wdrażania systemów zarządzania środowiskowego nie powinny być ograniczane tylko do poszczególnych dużych, średnich czy małych przedsiębiorstw, ale rozszerzone na inne organizacje. Ponadto powinny mieć zasięg regionalny.

Znowelizowana Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska, a następnie obowiązujące od 1 października 2001 roku „Prawo ochrony środowiska” [5] znacznie rozszerzyły zakres kompetencyjny organów administracji samorządowej, zajmujących się ochroną środowiska. Powszechne wprowadzenie zasady zrównoważonego rozwoju niesie ze sobą określone konsekwencje. Najważniejsza z nich oznacza, że obecnie zagadnienia ochrony środowiska należy rozpatrywać systemowo, w powiązaniu z działaniami politycznymi, społecznymi i gospodarczymi [5]. Dlatego też, uwzględniając powyższe oraz doświadczenia związane z wdrażaniem niesformalizowanych i sformalizowanych systemów zarządzania środowiskowego w wielu różnych organizacjach z terenu całego kraju, w Krajowym Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji GIG opracowano model regionalnego systemu zarządzania środowiskowego. Zasady zaproponowanego systemu wdrożono w pilotowym powiecie województwa śląskiego – w powiecie tarnogórskim.

1. REGIONALNY SYSTEM ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKOWEGO

1.1. Zapisy ustawy „Prawo ochrony środowiska” dotyczące programów ochrony środowiska

Ustawa „Prawo ochrony środowiska” nakłada na jednostki administracji lokalnej obowiązek opracowania programów ochrony środowiska. Mówią o tym następujące artykuły ustawy [5]:

Art. 14.

1. Polityka ekologiczna państwa, na podstawie aktualnego stanu środowiska, określa w szczególności:

- 1) cele ekologiczne,
 - 2) priorytety ekologiczne,
 - 3) rodzaj i harmonogram działań proekologicznych,
 - 4) środki niezbędne do osiągnięcia celów, w tym mechanizmy prawno-ekonomiczne i środki finansowe.
2. Politykę ekologiczną państwa przyjmuje się na 4 lata, z tym że przewidziane w niej działania w perspektywie obejmują kolejne 4 lata.

Art.17.

1. Zarząd województwa, powiatu i gminy, w celu realizacji Polityki ekologicznej Państwa, sporządza odpowiednio wojewódzkie, powiatowe i gminne programy ochrony środowiska, uwzględniając wymagania, o których mowa w art.14.
2. Projekty programów ochrony środowiska są opiniowane odpowiednio przez zarząd jednostki wyższego szczebla lub ministra właściwego do spraw środowiska.

Art.18.

1. Programy, o których mowa w art. 17. Ust. 1, uchwała odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu albo rada gminy.
2. Z wykonania programów zarząd województwa, powiatu i gminy sporządza co 2 lata raporty, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Ważne jest, aby istniał ścisły związek między powiatowymi i gminnymi oraz wojewódzkimi programami ochrony środowiska. Powinny być one od początku tworzone i realizowane w sposób systemowy, świadczący o świadomym dążeniu do stałego i konsekwentnego obniżania negatywnego wpływu na środowisko, wynikającego z działalności prowadzonej na terenach gmin i miast. Ułatwia to wdrożony w pilotowym powiecie województwa śląskiego – w powiecie tarnogórskim – lokalny system zarządzania środowiskowego. System wdrożono na podstawie modelu opracowanego w GIG – Krajowym Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji.

1.2. Model zintegrowanego systemu zarządzania środowiskowego w powiecie i gminach

W Głównym Instytucie Górnictwa w Krajowym Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji od wielu lat prowadzone są prace związane z szeroko pojętymi systemami zarządzania środowiskowego. Wdrożono niesformalizowany system zarządzania środowiskowego zgodny z zasadami Czystszej Produkcji w wielu organizacjach z terenu całego kraju. Doprowadzono do wdrożenia, w kilku organizacjach, sformalizowanego systemu zarządzania środowiskowego, zgodnego z wymaganiami normy ISO 14001. Opracowano strategię zrównoważonego rozwoju w byłym województwie nowosądeckim, program ekorozwoju dla Związku Komunalnego Gmin Bełchatowskich oraz program restrukturyzacji regionu częstochowskiego.

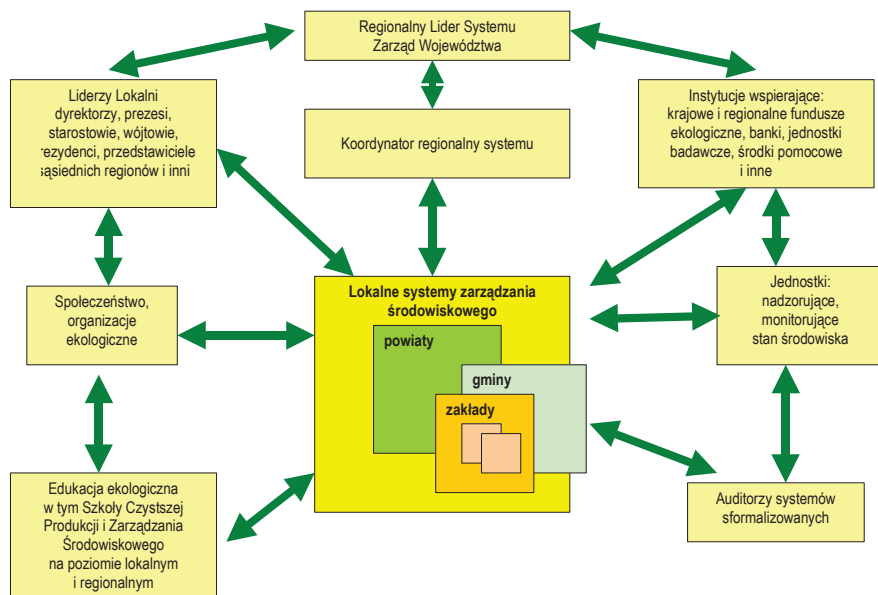
Doświadczenia te doprowadziły do stworzenia zasad i modelu systemu zarządzania środowiskowego w skali regionalnej. Podstawą koncepcji tego systemu jest funkcjonowanie lokalnych systemów zarządzania środowiskowego [2, 3, 9]. Ogólny schemat funkcjonowania regionalnego systemu przedstawia rysunek 1 [7].

W gminach i powiatach powinny funkcjonować lokalne systemy zarządzania środowiskowego jako integralne elementy regionalnego systemu zarządzania środowiskowego. Model lokalnego systemu zarządzania środowiskowego, który ma funkcjonować na zasadzie dobrowolności, stanowią dwie proste, wzajemnie powiązane procedury operacyjne:

Procedura 1: „Zarządzanie środowiskowe” – stanowiąca poszerzenie Procedury Minimalizacji Odpadów, która jest narzędziem wdrażania Czystszej Produkcji (wdrożonej już w Polsce przez GIG w około 80 różnych organizacjach), o najistotniejsze elementy normy PN-EN ISO 14001:1998 „Systemy zarządzania środowiskowego. Specyfikacja i wytyczne stosowania”.

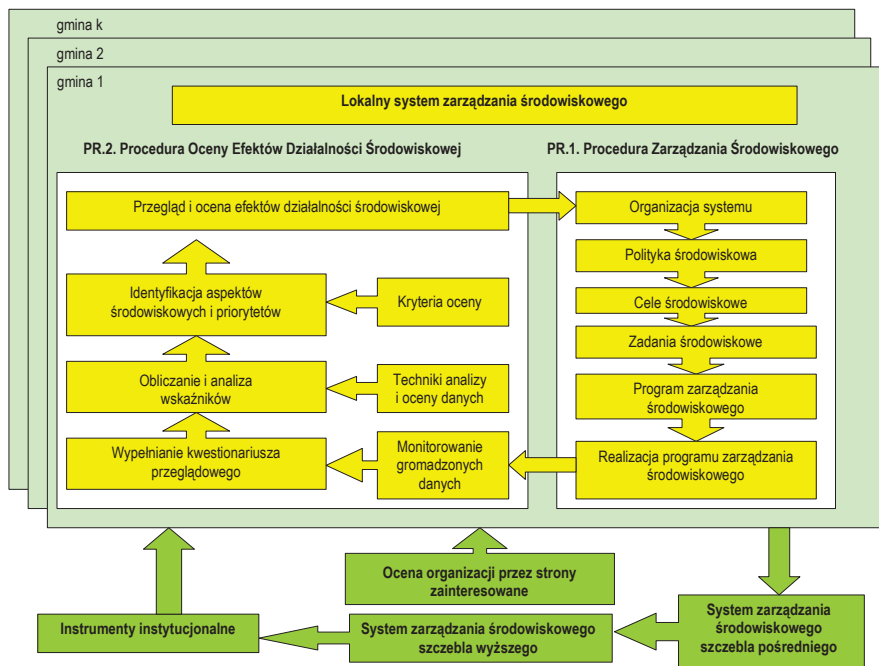
Procedura 2: „Ocena efektów działalności środowiskowej” – wykorzystująca wybrane zalecenia międzynarodowej normy EN ISO 14031:1999, „Zarządzanie środowiskowe. Ocena efektów działalności środowiskowej. Wytyczne”, normy PN-EN ISO 14001:1998 oraz zaproponowane narzędzia monitorowania, przeglądu i oceny wpływu organizacji (powiatu, gminy, przedsiębiorstwa) na środowisko z zastosowaniem jednolitych kryteriów i wskaźników oceny efektów działalności środowiskowej.

Model lokalnego wielopoziomowego systemu zarządzania środowiskowego proponowany do realizacji regionalnego systemu pokazano na rysunku 2 [9]. Funkcjonują w skali lokalnej lub regionalnej systemu zarządzania środowiskowego stanowi dobrą podstawę do opracowania gminnego, powiatowego lub wojewódzkiego programu ochrony środowiska.

Rys. 1. Ogólny schemat regionalnego systemu zarządzania środowiskowego w województwie

Fig. 1. General scheme of regional environmental management system

Rys. 2. Model wielopoziomowego systemu proponowany do realizacji regionalnego systemu zarządzania środowiskowego

Fig. 2. Multi-layer model proposed for regional environmental management system realization

2. CEL I ZAKRES WDROŻENIA LOKALNEGO SYSTEMU ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKOWEGO

Konieczność opracowywania programów ochrony środowiska przez jednostki administracji lokalnej wzbudziła zainteresowanie regionalnym systemem zarządzania środowiskowego w powiatach woj. śląskiego, w którym jako pilotowym, przedstawiono ogólne założenia proponowanego systemu. Były to powiaty: tarnogórski, cieszyński i lubliniecki. Pierwszym, w którym rozpoczęto działania zmierzające do wdrożenia lokalnego systemu zarządzania środowiskowego był powiat tarnogórski.

Celem wdrożenia lokalnego systemu zarządzania środowiskowego w powiecie i gminach jest doprowadzenie do opracowywania, w sposób systemowy, programów ochrony środowiska w poszczególnych jednostkach administracji lokalnej. Przygotowane systemowo i realizowane w sposób ciągły, spójne dla wszystkich szczebli samorządów lokalnych, programy ochrony środowiska stanowią element strategii i programów zrównoważonego rozwoju. Wdrożone lokalne systemy zarządzania środowiskowego są podstawą funkcjonowania regionalnych systemów zarządzania środowiskowego w województwach.

W ramach wdrożonego systemu dla każdej gminy, miasta i powiatu należało określić politykę środowiskową, ustalić cele i zadania środowiskowe oraz szczegółowe programy zarządzania środowiskowego. Proponowany system zapewnia:

- powiązania pomiędzy poszczególnymi szczeblami zarządzania,
- informacje o osiągniętych efektach działalności środowiskowej i możliwościach ich porównywania,
- możliwość kreowania zmian regionalnych i krajowych instrumentów instytucjonalnych: prawnych, finansowych i organizacyjnych, zachęcających do osiągania celów środowiskowych, przyjętych w strategiach rozwoju lokalnego i wojewódzkiego.

Wynikiem funkcjonowania regionalnego systemu zarządzania środowiskowego jest dążenie do stopniowego ograniczania obciążenia środowiska przez wszelkie źródła zanieczyszczeń w danym regionie. Wdrażanie lokalnego systemu zarządzania środowiskowego obejmowało działania dotyczące powiatu tarnogórskiego wraz z gminami wymienionymi w tablicy 1.

Tablica 1. Gminy powiatu tarnogórskiego uczestniczące we wdrażaniu lokalnego systemu zarządzania środowiskowego

Gmina (G)/miasto(M)	Liczba mieszkańców	Charakter gminy
Krupski Młyn (G)	3 700	wiejski
Ożarówice (G)	5 269	wiejski
Świerklaniec (G)	10 850	wiejski
Tworóg (G)	8 420	wiejski
Zbrostawice (G)	15 689	wiejski, rolniczy
Kalety (M)	8 900	turystyczny
Miasteczko Śląskie (M)	7 527	miejski
Radzionków (M)	17 421	przemysłowo-miejski
Tarnowskie Góry (M)	65 855	miejski, turystyczny

3. ZASTOSOWANA METODYKA

Wdrażając zaproponowany model lokalnego systemu zarządzania środowiskowego przyjęto metodykę polegającą na zorganizowaniu i przeprowadzeniu serii interaktywnych modułów szkoleniowych dla przedstawicieli powiatu oraz miast i gmin wchodzących w skład powiatu tarnogórskiego. Eksperti z Głównego Instytutu Górnictwa opracowali dokumenty i materiały szkoleniowe, wyszczególnione poniżej:

- harmonogram wdrażania lokalnego systemu zarządzania środowiskowego,
- wzór zarządzenia w sprawie wdrożenia w powiecie/gminie systemu zarządzania środowiskowego,
- wzór kwestionariusza przeglądowego, stanowiącego podstawę wstępnego przeglądu środowiskowego jednostki administracji lokalnej,
- zakres wstępnego przeglądu środowiskowego,
- procedury systemowe wraz ze wzorami odpowiednich formularzy.

Przeprowadzono:

- seminarium wprowadzające, dotyczące zasad funkcjonowania regionalnego systemu zarządzania środowiskowego,
- szkolenia dotyczące wdrażania kolejnych elementów systemu zarządzania środowiskowego,
- konsultacje związane z budową systemu i przygotowaniem dokumentów systemowych w poszczególnych gminach i miastach,
- weryfikację opracowanych dokumentów systemowych,
- seminarium podsumowujące wdrożenie systemu zarządzania środowiskowego.

Organizacja szkoleń przebiegała w ścisłej i owocnej współpracy z przedstawicielami Starostwa Powiatowego w Tarnowskich Górach. W niektórych modułach szkoleniowych wykłady prowadził również przedstawiciel Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Katowicach.

Cykliczne szkolenia odbywały się w formie wykładów oraz ćwiczeń interaktywnych, łączących szkolenie, ćwiczenia praktyczne oraz umiejętność zastosowania nabytych wiadomości do wdrożenia lokalnego systemu zarządzania środowiskowego. Każdorazowo, po wykładzie omawiającym kolejne elementy systemu zarządzania środowiskowego, przeprowadzano ćwiczenia interaktywne, mające na celu praktyczne utrwalenie informacji przekazanych w czasie szkolenia.

Po każdym szkoleniu przedstawiciele miast i gmin powiatu tarnogórskiego, pod kierunkiem ekspertów z GIG, opracowywali kolejne dokumenty systemowe. Przygotowane materiały były konsultowane i weryfikowane przez zespół ekspertów. Integralną częścią każdego szkolenia była prezentacja, opracowywanych w każdej gminie i mieście, kolejnych dokumentów systemowych. Prezentacja wiązała się z dyskusją wnoszącą uwagi do sposobu przygotowywania dokumentów i funkcjonowania wdrażanego systemu. Skuteczność funkcjonowania systemu wdrożonego w danej jednostce administracyjnej ma być oceniana przez przedstawicieli jednostki nadrzędnej.

4. DOŚWIADCZENIA Z WDRAŻANIA LOKALNEGO SYSTEMU ZARZĄDZANIA ŚRODOWISKOWEGO I UZYSKANE EFEKTY

4.1. Decyzja o wdrożeniu systemu

Zainicjowanie wdrażania lokalnego systemu zarządzania środowiskowego w powiecie tarnogórskim i jego gminach/miastach wiązało się przede wszystkim z przekonaniem najwyższych władz administracji lokalnej do podjęcia decyzji o wdrożeniu systemu zarządzania środowiskowego według zaproponowanego modelu.

Na wstępie więc zorganizowano wprowadzające seminarium szkoleniowe dla reprezentantów władz lokalnych powiatu tarnogórskiego. W efekcie starosta powiatu oraz burmistrzowie i wójtowie miast i gmin zadeklarowali swój udział we wdrażaniu lokalnego systemu zarządzania środowiskowego.

Prace nad systemem rozpoczęto od działań związanych z fazą organizacji. Wydane zostały zarządzenia (odpowiednio: starosty, burmistrzów i wójtów) w sprawie wdrożenia w powiecie/gminie systemu zarządzania środowiskowego. Były one wyrazem poparcia najwyższego kierownictwa jednostki administracji lokalnej dla działań zmierzających do wdrożenia zaproponowanego systemu.

Powołani zostali Pełnomocnicy oraz Zespoły ds. systemu zarządzania środowiskowego, którym przydzielono stosowne zadania, związane z wdrożeniem i funkcjonowaniem lokalnego systemu zarządzania środowiskowego.

Pełnomocnikami zostały na ogół osoby reprezentujące w urzędach jednostki zajmujące się ochroną środowiska. Byli to: kierownicy referatów: Ocen i Kształtowania Środowiska, Gospodarki Gruntami i Ochrony Środowiska, naczelnicy wydziałów: Gospodarki Środowiskiem i Zasobami Naturalnymi, inspektorzy ds.: ochrony środowiska, komunalnych. W jednym z miast Pełnomocnikiem został zastępca Burmistrza, a w jednej z gmin zastępca Wójta. W skład zespołów ds. systemu zarządzania środowiskowego weszli naczelnicy lub przedstawiciele (inspektorzy) wydziałów: ochrony środowiska, architektury, gospodarki nieruchomościami, rolnictwa i leśnictwa, gospodarki komunalnej, inwestycji, gospodarki miejskiej, geodezji i gospodarki gruntami, inwestycji i remontów, infrastruktury gminnej, gospodarki mieszkaniowej.

Działalność wymienionych komórek organizacyjnych wiąże się z dostępem do informacji, na podstawie których można określić wpływ działalności prowadzonej na terenie gmin i miast na środowisko.

4.2. Opracowanie i wdrożenie systemu w cyklu szkoleń i konsultacji

Opracowanie dokumentów systemowych i wdrażanie systemu w gminach/powiecie odbyło się przy ścisłej współpracy Zespołów ds. systemu zarządzania środowiskowego z zespołem ekspertów GIG, którzy zaproponowali pracę w cyklu: szkolenie – praca w gminie – konsultacje.

Pełnomocnicy i członkowie zespołów ds. systemu zarządzania środowiskowego brali czynny udział w kolejnych szkoleniach i przygotowywaniu dokumentów systemowych. Uczestnicy szkoleń poznali podstawowe pojęcia dotyczące wdrażanego

systemu, zgodne z definicjami zawartymi w normie PN-EN ISO 14001 „Systemy zarządzania środowiskowego. Specyfikacja i wytyczne stosowania”.

Po każdym szkoleniu opracowywane były kolejne dokumenty systemu, a następnie przeprowadzane konsultacje z ekspertami. W wyniku szkoleń i konsultacji, zespoły wdrażające system w gminach i miastach opracowały, pod kierunkiem ekspertów GIG, dokumenty systemowe:

- Kwestionariusz przeglądkowy
- Wstępny przegląd środowiskowy
- Rejestr aspektów środowiskowych
- Formularz oceny aspektów
- Polityka środowiskowa
- Zestawienie wskaźników środowiskowych
- Rejestr celów i zadań
- Program zarządzania środowiskowego.

4.3. Wstępny przegląd środowiskowy i aspekty środowiskowe

W celu ułatwienia gminom przeprowadzenia wstępnego przeglądu środowiskowego został sporządzony, przez ekspertów GIG, kwestionariusz przeglądkowy stanowiący bazę informacyjną do opracowania wstępnego przeglądu środowiskowego poszczególnych gmin i miast. Analiza informacji zawartych w kwestionariuszu wykazała, że najwięcej dostępnych informacji wiąże się z gospodarką wodno-ściekową oraz z gospodarką odpadami, zwłaszcza komunalnymi, mniej z gospodarowaniem energią. Natomiast dane dotyczące zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego, związane głównie z działalnością produkcyjną, są dla urzędów gmin i miast trudno lub wcale nieosiągalne. Mało jest również informacji związanych z emisją hałasu do środowiska.

Wyznaczone, w wyniku przeprowadzenia wstępnego przeglądu środowiskowego, znaczące aspekty środowiskowe związane z działalnością prowadzoną na terenie gmin i miast to głównie: wytwarzanie ścieków, wytwarzanie odpadów komunalnych oraz (szczególnie w miastach) niska emisja, emisja hałasu komunikacyjnego i wytwarzanie odpadów przemysłowych.

4.4. Polityka środowiskowa gminy

Opracowanie polityki środowiskowej gminy jest zadaniem skomplikowanym. Politykę środowiskową określa najwyższe kierownictwo gminy /powiatu i zawiera w niej zobowiązania do ciągłego doskonalenia oraz do spełniania odpowiednich wymagań, wynikających z przepisów prawnych dotyczących środowiska.

Podstawą do opracowania polityki środowiskowej gminy jest identyfikacja aspektów środowiskowych oraz określenie aspektów znaczących. W realiach funkcjonowania gminy identyfikacja wszystkich aspektów środowiskowych występujących na jej terenie napotyka na wiele trudności. O ile pozyskanie informacji odnoszących się do aspektów środowiskowych związanych z działalnością wszelkiego

rodzaju urzędów, placówek oświatowych oraz przedsiębiorstw gospodarki komunalnej nie nastęca poważniejszych problemów, o tyle otrzymanie rzetelnych informacji od zakładów przemysłowych lub usługowych, znajdujących się na terenie gminy, jest trudne, a czasem wręcz niemożliwe.

Polityka środowiskowa opracowana bez uwzględnienia informacji dotyczących zakładów przemysłowych jest niewiarygodna i w praktyce mało przydatna dla gminy, szczególnie w przypadku gminy o charakterze przemysłowym, gdzie informacja dotycząca wpływów środowiskowych wynikających z funkcjonowania zakładów produkcyjnych jest szczególnie ważna.

Opracowanie polityki środowiskowej gminy, a w konsekwencji wdrożenie regionalnego systemu zarządzania środowiskowego w znacznym stopniu ułatwia certyfikowany system zarządzania środowiskowego zgodny z wymaganiami normy PN – EN ISO 14001:1998, istniejący w zakładach przemysłowych, działających na terenie gminy.

Polityka środowiskowa opracowana przez biorących udział w szkoleniach przedstawicieli miast i gmin powiatu tarnogórskiego w większości przypadków odpowiadała w pełni wymaganiom zawartym w normie PN–EN ISO 14001.

Prezentowane podczas szkoleń przykłady polityki środowiskowej odzwierciedlają charakter miasta lub gminy, określają znaczące aspekty środowiskowe, na które miasto lub gmina ma wpływ oraz zawierają kierunki działań podejmowanych w celu zmniejszenia ich negatywnego wpływu na środowisko. Polityka środowiskowa opracowana przez uczestników szkolenia zawiera również niezwykle ważne dla wdrażanego systemu zobowiązanie do zapobiegania powstawaniu zanieczyszczeń. Można sądzić, że polityka środowiskowa opracowana dla poszczególnych miast i gmin powiatu tarnogórskiego stanowić będzie w przyszłości podstawę do wdrożenia systemu zarządzania środowiskowego zgodnego z wymaganiami normy PN – EN ISO 14001.

4.5. Ustalenie celów środowiskowych i programu działania

Z zapisów zawartych w polityce środowiskowej wynikają cele środowiskowe. Przygotowane rejestry celów i zadań środowiskowych wykazują, że w gminach i miastach powiatu tarnogórskiego szczególny nacisk kładzie się na:

- zmniejszenie ilości odprowadzanych ścieków przez: zmniejszenie zużycia wody, zwiększenie ilości ścieków oczyszczonych,
- zmniejszenie ilości deponowanych odpadów, głównie przez selektywną zbiórkę i recykling, likwidację dzikich wysypisk,
- zmniejszenie emisji zanieczyszczeń pyłowo-gazowych do powietrza przez: wymianę systemów ogrzewania na niskoemisyjne, termo-modernizację budynków,
- zmniejszenie emisji hałasu wynikającego głównie z ruchu samochodowego.

Z celami środowiskowymi wiążą się szczegółowe zadania. Poszczególnym zadaniom, których realizacja ma doprowadzić do osiągnięcia celu środowiskowego, przyporządkowano szacunkowe koszty i terminy realizacji.

Na podstawie rejestru celów i zadań środowiskowych przygotowane zostały programy zarządzania środowiskowego zawierające również, oprócz zapisanych celów i zadań środowiskowych, terminów ich realizacji i szacunkowych kosztów, nazwiska osób odpowiedzialnych za ich realizację oraz przewidywane efekty ekologiczne i ekonomiczne. Do programów wprowadzano również zadania dotyczące edukacji ekologicznej. Koszty realizacji zadań zawartych w programach zarządzania środowiskowego wymagają, w większości przypadków, dofinansowania zewnętrznego. Należy podkreślić, że w programach zarządzania środowiskowego, opracowanych dla poszczególnych gmin i miast ujęto tylko te zagadnienia, na które urzędy gmin i miast mają wpływ.

W czasie przeprowadzanych szkoleń i konsultacji zalecano, aby przy opracowywaniu programu zarządzania środowiskowego uwzględniać również dokumenty przyjęte na szczeblu regionalnym, takie jak: „Strategia rozwoju województwa śląskiego na lata 2000–2015”, „Program ochrony środowiska województwa śląskiego” oraz na szczeblu lokalnym – „Strategię powiatu”.

Ponadto, należy również brać pod uwagę dane, wnioski i analizy zawarte w: „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego”, dokumentach strategicznych, koncepcjach i programach związanych z ochroną środowiska na terenie gminy lub powiatu, na przykład przy opracowywaniu wprowadzanych do programu celów i zadań związanych z ochroną powietrza przydatne są zatwierdzone założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną, paliwa gazowe [7].

Zgodność z tymi dokumentami istotna jest zarówno ze względu na zapis o opiniowaniu projektu programu przez zarządy jednostek wyższego szczebla, jak i ze względu na proces pozyskiwania środków zewnętrznych na zaplanowane w programie inwestycje. Cele programów lokalnych muszą być zgodne z celami ponadlokalnymi.

Informacje zawarte w dokumentach systemowych, opracowanych przez Zespoły ds. systemów zarządzania środowiskowego w poszczególnych jednostkach administracji lokalnej, zostały zweryfikowane przez ekspertów GIG.

Przy opracowywaniu dokumentów systemowych dotyczących powiatu przedstawiciele Starostwa Powiatowego korzystali między innymi z danych zawartych w dokumentach systemowych przygotowanych dla poszczególnych gmin i miast należących do powiatu.

4.6. Monitorowanie efektów realizacji programów zarządzania środowiskowego

Funkcjonowanie lokalnego systemu zarządzania środowiskowego wiąże się ściśle z koniecznością monitorowania efektów, wynikających z realizacji opracowanego rocznego programu zarządzania środowiskowego. Raz w roku wymagane jest przeprowadzenie takiego monitorowania. Na jego podstawie dokonywana jest okresowo ocena realizacji programu zarządzania środowiskowego oraz ocena efektów działalności środowiskowej z zastosowaniem między innymi zestawu wskaźników. Wskaźniki oceny efektów działalności środowiskowej powinny być takie same dla każdego szczebla zarządzania – powiatu czy gminy. Po roku funkcjonowania systemu w gminach przygotowane będą kolejne dokumenty, których wzory dołączono do

procedur systemowych i omówiono szczegółowo w czasie szkoleń. Są to następujące formularze:

- Ocena stanu realizacji programu zarządzania środowiskowego.
- Zestawienie wskaźników efektywności działalności środowiskowej gminy.
- Ocena efektów działalności środowiskowej.

Będą one podstawą do wprowadzania działań korygujących i doskonalenia wdrożonego systemu, jak również mogą wpłynąć na zmiany w polityce środowiskowej gminy czy powiatu.

Wynikiem funkcjonowania systemu jest dążenie do sukcesywnego zmniejszania szkodliwego oddziaływania na środowisko wszelkiej działalności odbywającej się na terenie każdej gminy. Samorządy nie są w stanie z własnych środków zrealizować zidentyfikowanych potrzeb inwestycyjnych wynikających z opracowanych programów ochrony środowiska. W większości przypadków zadania środowiskowe wymagają dofinansowania między innymi przez Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Zadania te, zawarte w programach ochrony środowiska przygotowanych w sposób systemowy, powinny być dofinansowywane w pierwszej kolejności.

5. PODSUMOWANIE

1. Wdrożenie lokalnego systemu zarządzania środowiskowego, stanowiącego element regionalnego systemu zarządzania środowiskowego, w pierwszym, pilotowym, powiecie województwa śląskiego – w powiecie tarnogórskim – jest efektem działań rozpoczętych w Krajowym Centrum Wdrożeń Czystszej Produkcji GIG w ramach realizacji „Programu Czystszej Produkcji w Polsce w 2000 r.” Zaproponowany system zarządzania środowiskowego, zgodny z normą ISO 14001 i zasadami Czystszej Produkcji, umożliwia jednostkom administracji lokalnej opracowanie programu zarządzania środowiskowego. Systemowe opracowywanie programów ochrony środowiska ułatwia przygotowanie stosownych dokumentów przy występowaniu o finansowanie działań i inwestycji proekologicznych. Wdrożony system pozwala na ciągłe, zaplanowane i kontrolowane zmniejszanie szkodliwego oddziaływania na środowisko, wynikającego z działalności prowadzonej na terenie gmin i miast powiatu tarnogórskiego – w zakresie tych aspektów środowiskowych, na które jednostka administracyjna ma wpływ i może je aktualnie nadzorować. Ostateczny sukces funkcjonowania zaproponowanego systemu uzależniony jest od zaangażowania wszystkich służb na wszystkich szczeblach w poszczególnych urzędach, a w szczególności najwyższego kierownictwa Starostwa Powiatowego oraz Urzędów Miast i Gmin.
2. Wdrażający system stwierdzili jednoznacznie, że podstawą sprawnego funkcjonowania lokalnych, a w konsekwencji regionalnych systemów zarządzania środowiskowego jest dostęp do informacji o wszelkiej działalności na terenie gmin i miast oraz sprawne ich przekazywanie. Gmina powinna mieć rzetelne i kompletne dane o działalności przedsiębiorstw i innych jednostek organizacyjnych, mających wpływ na stan środowiska na jej terenie. Pozwoli to na

prawidłowy rejestr, właściwą ocenę oraz możliwość zarządzania wszystkimi aspektami środowiskowymi związanymi z każdą działalnością gospodarczą i przemysłową prowadzoną na jej terenie. Sprawne funkcjonowanie systemu zarządzania środowiskowego w gminach wiąże się więc bezpośrednio z koniecznością rozwijania i ciągłego doskonalenia zarządzania informacją.

3. Konieczne jest rozpowszechnianie zaproponowanego, stosunkowo prostego, systemu zarządzania środowiskowego w pozostałych powiatach województwa, co umożliwi właściwe funkcjonowanie regionalnego systemu zarządzania środowiskowego. Ponadto, wdrożony w gminach i miastach powiatu tarnogórskiego uproszczony system zarządzania środowiskowego stanowi dobrą podstawę do wdrożenia w przyszłości systemu zgodnego z wymaganiami normy ISO 14001.

Literatura

1. Praca zbiorowa: *Szkolenia przedstawicieli samorządów szczebla gminnego, powiatowego, wojewódzkiego i kluczowych zakładów związane z wdrażaniem REMAS w pilotowym województwie śląskim. Program Czystszej Produkcji w Polsce w 2000 r.* Katowice, GIG 2000.
2. Praca zbiorowa: *Zarządzania środowiskowe w skali regionalnej.* Dokumentacja działalności statutowej GIG, wrzesień 2000.
3. Praca zbiorowa: *Wdrażanie regionalnego systemu zarządzania środowiskowego w pilotowym województwie wraz z analizą ekonomiczno-ekologiczną wdrażania nowoczesnych systemów gospodarki odpadami komunalnymi w gminach.* Dokumentacja działalności statutowej GIG, grudzień 2001.
4. Praca zbiorowa: *Szkolenia przedstawicieli samorządów szczebla gminnego, powiatowego, wojewódzkiego i kluczowych zakładów związane z wdrażaniem REMAS w pilotowym województwie śląskim.* Sprawozdanie dla WFOŚiGW w Katowicach, Katowice, GIG 2001.
5. Prawo ochrony środowiska. Dz. U. Nr 62, poz. 627 z 27.04.2001 r.
6. Rada Ministrów: *II Polityka Ekologiczna Państwa.* Warszawa, czerwiec 2000.
7. Skucha M.: *Programy ochrony środowiska i ich rola w rozwoju gmin i powiatów.* I Seminarium „Czysta i zielona energia – czyste powietrze w województwie śląskim” materiały seminaryjne, Katowice marzec 2002. Beskidzki Fundusz Ekorozwoju S.A. w Bielsku Białej, Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla w Zabrze, Katowice, 2002.
8. Sokół W.A.: *Regionalny System Zarządzania Ochroną Środowiska (Regional Environmental Management System) – opis koncepcji.* Program Czystszej Produkcji w Polsce w 1998 r. Katowice, GIG 1999.
9. Sokół W.A.: *Zintegrowany system zarządzania środowiskowego powiatem i gminami ze szczególnym uwzględnieniem gospodarki odpadami komunalnymi.* – opis projektu. Katowice, WFOŚiGW 2001.

Recenzent: mgr inż. Elżbieta Gruszka